

Voksnes rett til videregående opplæring Udir-2-2008

Dette rundskrivet inneholder informasjon om voksnes rett til videregående opplæring etter opplæringsloven kapittel 4A og hvordan loven skal forstås på dette området. For enkelthets skyld omtales forskrift til opplæringsloven kun som forskriften.

Oppdatert mars 2016

Vi har lagt til nytt regelverk og laget egne retningslinjer for realkompetansevurdering.

RUNDSKRIV | SIST ENDRET: 15.03.2016

Innhold

1. Fylkeskommunens og fylkesmannens ansvar

2. Rett til videregående opplæring for voksne

- Hva ligger i «fullført videregående opplæring»?
  - Skjæringspunktet mellom fullført og ikke fullført
  - Det må skilles mellom fullført og bestått
  - Avbrutt opplæring
  - Personer med tidligere fullført videregående utdanning
  - Personer som har fullført videregående opplæring i hjemlandet
  - Tidligere avbrutt og ikke fullført videregående opplæring

3. Omvalg

4. Realkompetansevurderingen og kompetansebevis

5. Tilbud innen rimelig tid

6. Opplæringstilbudet

- Voksne som mottar ordinær videregående opplæring
- Lærekontrakt og opplæringskontrakt - lærlinger og lærekandidater

7. Inntak

8. Tilpasset opplæring

9. Bortfall av retten

- Om å si nei til tilbudet som gis
- Fag som er godkjent i realkompetansevurderingen
- Den voksne har ikke faglige forutsetninger for å bestå
- Atferd som kan gi fylkeskommunens mulighet til å endre opplæringsløpet

10. Rett til gratis videregående opplæring

11. Fritak for fellesfag for å få yrkeskompetanse

12. Særlig om krav til norsk

13. Opplæring i og på samisk

14. Lovlig opphold

15. Rådgivning

16. Klagerett

17. Videregående opplæring for voksne uten rett

1. Fylkeskommunens og fylkesmannens ansvar

Det er viktig at de ulike aktørene kjenner sin rolle og oppfyller pliktene sine slik at den voksne får det tilbudet hun eller han har krav på.

Fylkeskommunen har

- plikt til å sørge for videregående opplæring for voksne, jf. opplæringsloven §§ 13–3 og 13–3a, jf. opplæringsloven § 4A–4

- ansvar for å gjennomføre realkompetansevurdering, jf. opplæringsloven § 4A-3 femte ledd
- ansvar for å skrive ut kompetansebevis på grunnlag av denne vurderingen, jf. opplæringsloven § 4A-3 sjette ledd.

Fylkesmannen

- kan gi hjelp og bistand til fylkeskommunene om forståelsen av regelverket innenfor grunnopplæringen
- skal behandle klager og føre tilsyn etter opplæringsloven §§ 15-2 og 14-1, jf. § 4A-10
- har oppgaver i tilknytning til introduksjonsloven.

Siden introduksjonsloven hører under Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet omhandles ikke denne loven her. Vi minner likevel om at denne loven kan ha en nær forbindelse med reglene om voksnes rett etter opplæringsloven kapittel 4A.

Utdanningsdirektoratet er delegert oppgaven med å forvalte regelverket for grunnopplæringen, blant annet opplæringsloven, når det er behov for avklaring på nasjonalt nivå. Dette innebærer blant annet at direktoratet skal sørge for god veiledning om det nasjonale regelverket for grunnopplæringen.

2. Rett til videregående opplæring for voksne

Opplæringsloven § 4A-3 første ledd første og andre punktum lyder:

Vaksne som har fullført grunnskolen eller tilsvarende, men som ikke har fullført videregående opplæring, har etter søknad rett til videregående opplæring. Første punktum gjeld voksne fra og med det året dei fyller 25 år.

Utgangspunktet er klart, voksne som har fullført grunnskoleopplæring eller tilsvarende, har etter søknad rett til videregående opplæring.

Alder

Denne retten gjelder fra og med det året personen fyller 25 år.

Voksenretten etter opplæringsloven § 4A-3 inntreffer altså når man ikke lenger har rett til videregående opplæring som ungdom etter opplæringsloven § 3-1. Ungdomsretten etter opplæringsloven § 3-1 må tas ut innen det året man fyller 24 år.

Se likevel unntak i opplæringsloven § 3-1 tiende ledd.

Fullført grunnskole, ikke fullført videregående opplæring

Den voksnes rett avhenger av to forhold

1. at man har fullført grunnskoleopplæring
2. at man ikke har fullført videregående opplæring.

Når det gjelder spørsmålet om hva som ligger i begrepet «fullført grunnskoleopplæring eller tilsvarende», se forskriften § 6-13, som inneholder vilkår for inntak til Vg1.

Grunnskoleopplæring fra andre land – særskilt om krav om engelsk

For søkere som har grunnskoleopplæring fra andre land, kreves det at opplæringen har vart i minst ni år, jf. forskriften § 6-13 b.

En utenlandsk søker som har gjennomgått grunnskole i sitt hjemland uten å ha hatt engelsk som fag, anses ikke å ha fullført opplæring «tilsvarende» norsk grunnskole.

Dette forhindrer ikke at vedkommende kan ha tilstrekkelig kompetanse i engelsk, og dermed tas inn på bakgrunn av realkompetanse.

Hva ligger i «fullført videregående opplæring»?

Hva som ligger i begrepet «fullført videregående opplæring» skaper av og til tolkningsutfordringer. Det må foretas en totalvurdering basert på hvor mye opplæring den voksne faktisk har mottatt.

I denne vurderingen vil kontrakten om opplæring som inngås mellom elev og skoleeier og eventuelle reguleringer i denne av elevens plikter, kunne spille inn. For mer om denne vurderingen, se nedenfor.

Skjæringspunktet mellom fullført og ikke fullført

Det klare eksemplet på fullført videregående opplæring vil være en person som har bestått samtlige fag eller avlagt fag-/svenneprøve, og har mottatt vitnemål eller fag-/svennebrev for fullført videregående opplæring. Denne personen vil ikke ha rett til videregående opplæring etter opplæringsloven § 4A-3.

Det klare eksemplet i den andre retningen er en person som har fullført grunnskoleopplæring og ikke påbegynt noen form for videregående opplæring.

Utfordringen er å avgjøre hvor skjæringspunktet går mellom fullført og ikke fullført og hvor mye videregående opplæring man kan ha mottatt og fremdeles bli regnet som ikke fullført.

Det må skilles mellom fullført og bestått

Når det skal vurderes hva det innebærer å ha fullført videregående opplæring, er det viktig å skille mellom fullført og bestått videregående opplæring. Videregående opplæring kan være fullført uten å være bestått, og i disse tilfellene kan retten være oppbrukt.

En person som har fått standpunktkarakterer i alle fag til Vg3, men har strøket i ett eller flere fag til eksamen, regnes som å ha fullført videregående opplæring og har følgelig brukt opp retten sin.

Et annet typetilfelle er voksne som har fått standpunktkarakter i de fleste fag til Vg3 og har gått opp til eksamen i fag til Vg3. Disse vil kunne bli ansett for å ha fullført videregående opplæring, til tross for at de ikke har bestått alle fag og ikke får utstedt vitnemål etter forskrift til opplæringsloven § 4-34.

Det vesentlige i en slik vurdering vil være om den voksne har mottatt en opplæring av et slikt omfang at vedkommende må anses å ha tatt ut opplæringsretten sin. Den voksne kan i så fall eventuelt ta manglende fag som privatist, jf. forskriften § 3-27, men vil ikke ha rett til opplæring etter opplæringsloven § 4A-3.

For voksne som ikke består eksamen vil de samme reglene som for ungdom gjelde. Dette innebærer at voksne som får ikke bestått (karakteren 1) på eksamen vil kunne ta en ny eksamen i faget. Dette følger av forskriften 4-27. Voksne som får karakteren 1 i standpunktkarakter vil kunne gå opp til særskilt eksamen, jf. forskriften 4-26, dersom de ikke blir trukket ut til eksamen i faget eller dette gjelder for et fag det ikke blir holdt eksamen ordinært.

Avbrutt opplæring

Elever som har bestått Vg1 eller Vg2, men ikke har påbegynt Vg3, vil ikke ha fullført videregående opplæring. For voksne som har tatt deler av videregående opplæring, men ikke fullført i fag som tidligere var en del av tilbudsstrukturen, vil det være aktuelt å gjøre en realkompetansevurdering. Her vil det bli avgjort i hvilke fag, eller deler av fag, i Læreplanverket for Kunnskapsløftet den voksne får godkjent sin kompetanse.

Når det gjelder personer som har fullført Vg1 og Vg2, og som har avbrutt i løpet av Vg3, må det vurderes konkret hvor mye opplæring vedkommende har mottatt. Vurderingen er om opplæringen den voksne tidligere har mottatt har så stort omfang at vedkommende må anses å ha brukt opp sin rett til videregående opplæring for ungdom etter opplæringsloven § 3-1. Vedkommende vil dermed heller ikke ha rett til videregående opplæring for voksne etter opplæringsloven § 4A-3.

Et eksempel på dette er voksne som tidligere har mottatt all undervisning som ville vært nødvendig for å få fullført opplæringen, men ikke har møtt til eksamen eller vært nok til stede siste delen av opplæringen til at det er grunnlag for vurdering, så kan det regnes som at den voksne har tatt ut sin rett. Avbruddet vil da ikke utløse noen rett til mer opplæring. (I slike tilfeller vil det kunne være et alternativ for den voksne å ta

manglende fag som privatist). I disse tilfellene vil det også være viktig å se hen til vedtaket om inntak og avtalen om inntak mellom den enkelte og skoleeier. Det kan finnes vilkår i denne avtalen som har betydning for forståelsen av hvor mye opplæring den voksne faktisk har mottatt og om vedkommende må kunne regnes som å ha fullført. Ovennevnte vil også gjelde for voksne som har fulgt andre læreplaner enn Læreplanverket for Kunnskapsløftet, eksempelvis Reform 94.

Paragraf 6-4 andre ledd i forskriften regulerer status for elever eller voksne deltakere som er tatt inn til videregående opplæring, som har tatt imot plassen og slutter. Dersom fylkeskommunen er i tvil om retten til videregående opplæring er oppbrukt, må dette vurderes skjønnsmessig og konkret. Fylkeskommunen kan som tommelfingerregel legge til grunn at den som har vært elev ved en skole per 1. november trolig har brukt opp retten sin til det aktuelle opplæringsåret, mens den som har sluttet før 1. november ikke vil ha brukt opp sin rett.

Personer med tidligere fullført videregående utdanning

Voksne som tidligere har fullført en videregående opplæring som ikke lenger er en del av tilbudsstrukturen, men hvor opplæringen førte frem til studiekompetanse eller yrkes-kompetanse, regnes som å ha fullført, jf. opplæringsloven § 4A-3.

Dette gjelder også for voksne som har fullført en videregående opplæring som var kortere enn tre år. Det vesentlige er at vedkommende har fått utstedt vitnemål eller fag-/svennebrev for fullført videregående opplæring. At videregående opplæring i dag er normert til tre år har ingen betydning. Den voksne har ikke rett til videregående opplæring etter opplæringsloven § 4A-3, fordi vedkommende allerede har fått studie- eller yrkes-kompetanse.

Dersom noen av disse voksne søker om videregående opplæring, skal de behandles som voksne uten rett.

Et unntak går frem av opplæringsloven § 4A-3 syvende ledd, som gir voksne rett til ett års påbygging til generell studiekompetanse på bestemte vilkår. Disse vilkårene er at søker har fullført og bestått fag- og yrkesopplæring i 2014 eller senere, og innen utgangen av det året hun eller han fylte 24 år. Det er ikke et krav at denne retten tas ut innen en gitt frist.

Personer som har fullført videregående opplæring i hjemlandet

Voksne som har fullført videregående opplæring fra hjemlandet, men som ikke oppfyller kravene til generell studiekompetanse, har ikke krav på videregående opplæring i de fag de mangler for å oppnå generell studiekompetanse.

Imidlertid vil personer som har fullført og bestått fag- og yrkesopplæring i utlandet har rett til ett års påbygging til generell studiekompetanse på samme vilkår som nevnt i forrige avsnitt.

Tidligere avbrutt og ikke fullført videregående opplæring

For en voksen som tidligere har begynt på en videregående opplæring og ikke fullført, slik at retten ikke er oppbrukt, må fylkeskommunen vurdere konkret hvilket tilbud den voksne gis for å få enten studiekompetanse eller yrkeskompetanse. Her vil det ligge en vurdering av den voksnes realkompetanse til grunn. Den voksne skal til vanlig få tilbud om de delene vedkommende mangler for å få den sluttkompetansen han/hun ønsker, jf. forskriften § 6-45 tredje ledd.

3. Omvalg

I opplæringsloven er begrepet «omvalg» knyttet til ungdoms rett til videregående opplæring. Omvalg er omhandlet i opplæringsloven § 3-1 fjerde ledd og gir elever rett til inntil et ekstra opplæringsår etter søknad.

Opplæringsloven § 4A-3 om videregående opplæring for voksne har ingen bestemmelser om omvalg. Dette må sees i sammenheng med at voksenretten ikke er knyttet opp mot et bestemt antall år eller fastsetter at retten må tas ut innenfor en bestemt tidsramme.

Selv om opplæringsloven § 4A-3 ikke har noen bestemmelser om omvalg for voksne, kan voksne søke om å bytte fra et utdanningsprogram til et annet. Vi viser til at voksenretten skal tilpasses den voksnes behov, jf. opplæringsloven § 4A-3 første ledd, og at vedkommende til vanlig skal få tilbud om opplæring i samsvar med ønsket sluttkompetanse, jf. forskriften § 6-45 tredje ledd.

4. Realkompetansevurderingen og kompetansebevis

Voksne med rett til videregående opplæring etter opplæringsloven § 4A-3 første ledd, har ifølge bestemmelsens femte ledd rett til en vurdering av realkompetansen sin, samt å få kompetansebevis.

Med realkompetanse menes det både den formelle, ikke-formelle og uformelle kompetanse vedkommende har, jf. forskriften § 6-46 annet ledd. Kartlegging og vurdering av realkompetanse skal oppsummeres skriftlig. Dette vil være viktig for etter-prøvbarhet og den voksnes rettssikkerhet. Det følger også av forvaltningsloven § 23 at enkeltvedtak skal være skriftlig, og det er fastsatt nærmere krav til innholdet i forskriften § 6-46 siste ledd.

Realkompetansevurderingen kan påklages til fylkesmannen, jf. forskriften § 5-1 og § 6-46 siste ledd.

For mer informasjon om realkompetansevurderingen viser vi til nasjonale retningslinjer for realkompetansevurdering av voksne i videregående opplæring.

Se også retningslinjer for føring av vitnemål og kompetansebevis.

5. Tilbud innen rimelig tid

Regelverket sier ikke noe eksplisitt om hvor lang tid det skal ta før den voksne får et tilbud. Voksne kan søke om inntak til videregående opplæring uavhengig av den generelle søknadsfristen i forskriften § 6-8. Det fremgår av forskriften § 6-47. Der framgår det også at den voksne har rett til å få avklart om han eller hun har rett til videregående opplæring, å få vurdert realkompetansen sin og å få et enkeltvedtak om videregående opplæring innen rimelig tid. Det er også presisert at fylkeskommunen ikke kan ha ventelister.

Når det kommer til begrepet «rimelig tid» må opplæringsloven suppleres med saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven. Det fremgår av forvaltningsloven § 11a at slike søknader skal behandles «uten ugrunnet opphold». Enkeltvedtak skal fattes og parten underrettes om dette «så snart som mulig», jf. forvaltningsloven § 27.

Fylkeskommunen bør bruke skjønn og ikke la ventetiden bli så lang at den voksnes behov kan være bortfalt eller motivasjonen redusert. Det er viktig å gi tilbudet mens den voksne er motivert og det passer ut fra hans eller hennes livssituasjon.

Fylkeskommunen har også plikt til å gi et foreløpig svar etter forvaltningsloven § 11a når «det vil ta uforholdsmessig lang tid før en henvendelse kan besvares». I saker som gjelder enkeltvedtak, skal foreløpig svar gis dersom henvendelsen ikke kan besvares i løpet av en måned etter at den er mottatt, jf. forvaltningsloven § 11a tredje ledd. I dette svaret skal fylkeskommunen

- redegjøre for grunnen til at henvendelsen ikke er behandlet tidligere
- skissere når søkeren kan vente et mulig svar, så langt det er mulig

Foreløpig svar kan unnlates dersom det er «åpenbart unødvendig». Dette er et snevert unntak.

6. Opplæringstilbudet

For voksne som mottar videregående opplæring særskilt organisert for voksne, er det reglene i opplæringsloven kapittel 4A som kommer til anvendelse. Dette har konsekvenser for den voksnes rettigheter og plikter. Den voksne har rett til opplæring i samsvar med den opplæringstiden som er fastsatt i læreplanen. Det står i opplæringsloven § 4A-3 tredje ledd.

Sett i lys av lovens klare forutsetning om at opplæringen av voksne skal tilpasses behovet til den enkelte, noe som bl.a. går på tid, er ordlyden i tredje ledd noe misvisende. Tredje ledd må derfor forstås slik at de som har behov for det uansett har rett til opplæring i så lang tid som fastsatt i den aktuelle læreplanen vedkommende følger.

Selv om den voksne til vanlig skal få opplæring i samsvar med ønsket sluttkompetanse, skal det i

vurderingen legges vekt på muligheten den enkelte har til å oppnå yrkes- eller studiekompetanse. Dette er presisert i forskriften § 6-45 tredje ledd.

Voksne som mottar ordinær videregående opplæring

Dersom fylkeskommunen vurderer det som hensiktsmessig, kan den voksne også motta opplæringen i den ordinære videregående opplæringen. Når voksne søker om inntak og får plass i videregående opplæring for ungdom, gjelder reglene i opplæringsloven kapittel 3. Dette innebærer for eksempel at voksne i disse tilfellene vil ha samme rettigheter som ungdom til spesialundervisning etter opplæringsloven kapittel 5.

Voksne som er tilbudt plass og tatt inn til en ordinær videregående opplæring har rett til å fullføre opplæringen sin her. Fylkeskommunene har ikke rett til å flytte den voksne til et tilbud særskilt organisert for voksne. Unntaket er dersom den voksne selv samtykker til en slik endring.

Lærekontrakt og opplæringskontrakt - lærlinger og lærekandidater

Opplæringen til de som tar fag- og yrkesopplæring særskilt organisert for voksne reguleres av opplæringsloven kapittel 4A. Dersom den voksne tilbys opplæring i bedrift, og tegner lærekontrakt eller opplæringskontrakt etter opplæringsloven § 4-5, reguleres opplæringen i bedrift av opplæringsloven kapittel 4, og rettighetene og pliktene her vil også gjelde for den voksne.

Konsekvensen av at bestemmelsene i kapittel 4 kommer til anvendelse er blant annet at den voksne kan bli lærekandidat, jf. opplæringsloven §§ 4-1 og 4-2. Dette vil innebære en mulighet til særskilt tilrettelegging.

Hvilket innhold de ulike opplæringsløpene har, følger av Læreplanverket for Kunnskapsløftet, jf. opplæringsloven §§ 4-5 og 3-4. Læreplanen for det aktuelle faget kan bygge på opplæring i bedrift og dermed lærekontrakt eller opplæringskontrakt etter bestemmelsene i opplæringsloven kapittel 4.

I noen tilfeller er det ikke mulig å få til opplæring i bedrift. Fylkeskommunen har ingen plikt til å tilby den voksne opplæring i bedrift og lærekontrakt eller opplæringskontrakt. Den videregående opplæring for den voksne bør lede frem til ønsket sluttkompetanse, men i dette ligger det ingen rett til å bli lærling. Retten er knyttet til å fullføre et opplæringsløp som leder frem til studie- eller yrkeskompetanse. Dette følger av opplæringsloven § 3-3.

Dersom det ikke er mulig å formidle opplæring i bedrift til de som ønsker det, har fylkeskommunen plikt til å tilby opplæring i bedriftsdelen i skole. Dette følger av opplæringsloven § 3-3 femte ledd. I disse tilfellene vil reglene i opplæringsloven § 3-3 gjelde også for voksne.

Opplæring i skole reguleres av bestemmelsene i opplæringsloven kapittel 4A.

7. Inntak

For inntak til videregående opplæring gjelder reglene i forskriften § 6–45, se punkt 7. Hovedregelen er at voksne skal tas inn på opplæringstilbud særskilt organisert for dem.

Fylkeskommunen skal fatte enkeltvedtak om inntak, jf. forskriften § 6-47 andre ledd.

I vedtaket skal det tas stilling til

- om den voksne har rett til videregående opplæring etter opplæringsloven § 4A-3
- hvor mye av retten som er i behold, hvis den voksne bare har deler av retten i behold
- hvilken sluttkompetanse den voksne tilbys
- hvilket opplæringstilbud den voksne tilbys, blant annet hvor opplæringstilbudet gis, hvilke fag som gis når, tidspunktene osv.

Fylkeskommunen må vurdere om søkeren tilbys den sluttkompetanse som han eller hun ønsker. Det skal være fastsatt om opplæringen skal lede frem til yrkes- eller studie-kompetanse.

Dersom det er yrkeskompetanse, skal det i vedtaket gå frem hvilket fag- eller svenne-brev som søker skal gis opplæring med sikte på å oppnå. Dette innebærer at det i vedtaket må gå frem hvilket programområde på Vg3 som den voksne tas inn til.

Det er også fastsatt at resultatet av realkompetansevurderingen skal være med. Dette kan være kort og med en henvisning til hvilke fag som er godkjent. Det er ikke noe i veien for at enkeltvedtaket om inntak og enkeltvedtaket om realkompetanse skrives i samme dokument.

Der fylkeskommunen gir den voksne tilbud om en annen sluttkompetanse enn den søkeren ønsker, så skal dette begrunnes særskilt i vedtaket. Dette følger av tredje ledd i forskriften § 6-47.

Ved inntak til opplæring særskilt organisert for voksne, vil søkere med rett gå foran søkere uten rett dersom det er begrenset antall plasser. Dette følger av forskriften § 6–49.

Voksne kan også søke om inntak til videregående opplæring for ungdom, men vil da prioriteres etter ungdom med rett etter opplæringsloven § 3–1, jf. forskriften § 6– 49 andre ledd.

Skoler har plikt til å gi elever og deltakere nødvendig informasjon om inntak til videre-gående opplæring, jf. forskriften § 6-7. Dette gjelder også for voksne. Dette innebærer at voksenopplæringsssentre og andre som gir grunnskoleopplæring for voksne har en plikt til å gi nødvendig informasjon til deltakerne om inntak til videregående opplæring.

8. Tilpasset opplæring

Den voksnes opplæring skal tilpasses behovet til den enkelte, jf. opplæringsloven § 4A–3 første ledd.

Prinsippet om tilpasset opplæring er også gjort gjeldende for voksne ved at opplæringsloven § 4A-12 viser til opplæringsloven § 1-3. Dette innebærer en rett til tilrettelegging innenfor den ordinære opplæringen. Retten til tilpasset opplæring innebærer ikke en rett til spesialundervisning.

Det er skoleeiers ansvar å tilrettelegge i samsvar med den enkeltes livssituasjon, forutsetninger, evner og behov. Denne tilpasningen skal skje innenfor den særskilt tilrettelagte undervisningen for voksne.

Dette er i første rekke knyttet til tid, sted, lengde, progresjon og at opplæringen bygger på den voksnes formal- og realkompetanse. Det er en skjønsmessig vurdering som legges til grunn, og det er viktig å se hen til hva den voksne med rimelighet kan kreve av fylkeskommunen.

Som en del av helhetsvurderingen ved tilrettelegging av opplæringens lengde, må fylkeskommunen bl.a. se på hvor lang tid det aktuelle opplæringsløpet tar ifølge Læreplanverket for Kunnskapsløftet.

Fylkeskommunen kan strekke opplæringen ut over lengre tid, for å gi den voksne mulighet til å kombinere opplæringen med for eksempel arbeid, omsorgsoppgaver eller liknende. Fylkeskommunen kan også tilpasse opplæringsmengden og antall timer som tilbys. Det er likevel grenser for hvor lang tid et opplæringsløp kan strekkes ut over, og det er viktig at fylkeskommunene anvender skjønn.

Et eksempel på tilpasning kan være knyttet til kursenes lengde. Kurs for voksne trenger ikke følge skoleåret. Inntaket bør imidlertid tilpasses tidspunktet for eksamen. Fylkeskommunen kan også være fleksibel med undervisningstidspunktet, for eksempel slik at det lar seg kombinere med arbeid.

Spesialundervisning

Voksne har ikke rett til spesialundervisning i videregående opplæring. Dette fremgår av opplæringsloven § 4A-3 og er understreket i Ot. prp. nr. 44 (1999–2000) i merknader til opplæringsloven § 4A-3.

Fylkeskommunene skal gi den voksne et tilpasset opplæringstilbud, men den voksne kan ikke kreve noen av rettighetene i opplæringsloven kapittel 5.

For voksne som er tatt opp på en ordinær videregående opplæring reguleres opplæringsløpet av opplæringsloven § 3-1, og den voksne har samme rettigheter som de øvrige elevene. Dette innebærer blant annet rett til spesialundervisning etter opplæringsloven § 5-1.

Voksne som mottar opplæring etter opplæringsloven kapittel 4A har rett til tilrettelagt undervisning etter opplæringsloven § 4A-3 første ledd.

9. Bortfall av retten

Voksne som er tatt inn til videregående opplæring, har rett til å fullføre opplæringsløpet etter opplæringsloven § 4A-3 annet ledd. Dette gjelder også for voksne som allerede har fullført videregående opplæring, jf. opplæringsloven § 4A-3 annet ledd. Fylkeskommunen plikter å gi et tilbud som leder frem til

et fullført opplæringsløp.

Spørsmålet er om fullføringsretten kan falle bort underveis.

Om å si nei til tilbudet som gis

For at retten til videregående opplæring skal aktiveres, må den voksne søke fylkeskommunen om videregående opplæring. Fylkeskommunen behandler søknaden og tilbyr opplæringsplass i form av et enkeltvedtak om inntak. Ifølge forskriften § 6–45 tredje ledd skal den voksne «til vanleg få tilbod om opplæring i samsvar med den sluttkompetanse dei ønskjer».

Formålet med voksnes rett underbygger dette prinsippet. Dersom den voksne takker nei til tilbud om opplæringsplass fordi det ikke er i samsvar med ønsket sluttkompetanse, kan formålet bak voksnes rett, sammenholdt med bestemmelsen i forskriften § 6–45, tale for at retten ikke bortfaller. Dette vil særlig gjelde dersom den voksne ikke har inngått noen avtale om opplæringsplass med skoleeier. Er det inngått en avtale vil avtalen måtte tolkes, og dennes betydning avgjøres.

Det vil heller ikke være slik at voksne som får et tilbud som er i samsvar med ønsket sluttkompetanse, og som takker nei til tilbudet, har brukt opp retten sin. Så lenge den voksne ikke har inngått en avtale om inntak, vil retten være i behold.

Imidlertid er det ikke slik at retten til videregående opplæring kan forstås som en absolutt rett til å få opplæring innenfor ønsket utdanningsprogram. Denne tolkningen fremkommer av ordlyden i henholdsvis opplæringsloven § 4A–3 og forskriften § 6–45 tredje ledd. Dersom man hadde tolket retten som en absolutt rett til ønsket sluttkompetanse, ville det kunne få store økonomiske og praktiske konsekvenser. Det ville eksempelvis kunne føre til lange ventelister, noe som er i strid med loven.

Det antas derfor at fylkeskommunen må utvise skjønn når den gir tilbud om opplæring til voksne med rett. I vurderingen av hvilket tilbud som gis, må den voksnes subjektive ønsker vektlegges, men muligheten til å kunne oppnå den ønskede sluttkompetansen blant annet på bakgrunn av realkompetansen, må også spille inn.

Dersom den voksne får opplæring som fører til studiekompetanse, vil dette innebære en rett til opplæring som fører til generell studiekompetanse. Det vises til at fylkeskommunen ikke plikter å tilby samtlige programfag i videregående opplæring. Voksnes rett til videregående opplæring er imidlertid ikke begrenset til de seks fagene som gir generell studiekompetanse etter «23/5-regelen» etter § 2-1 (1) i forskrift om opptak til høyere utdanning.

Dersom den voksne søker om plass flere ganger og samtlige ganger takker nei til opplæringsplassen, må det vurderes hvilke konsekvenser dette bør få. I disse tilfellene er det viktig at fylkeskommunen begrunner et eventuelt avslag på opplæring som kan føre frem til den sluttkompetansen den voksne ønsker. Dette er særlig viktig når et avgjørende moment i fylkeskommunens vurdering har vært at den voksne ikke har

mulighet til å oppnå den ønskede studie- eller yrkeskompetansen, jf. forskriften § 6–45 tredje ledd.

Vi minner i denne forbindelse om at reglene i forvaltningsloven om enkeltvedtak også gjelder for tilbud om opplæringsplass. Disse er enkeltvedtak etter forvaltningsloven § 2. Dette innebærer at fylkeskommunen har en veiledningsplikt.

Fag som er godkjent i realkompetansevurderingen

Retten til opplæring er knyttet til de delene av opplæringen som den voksne ikke har godkjent realkompetanse i, jf. forskriften § 4–37. Av forskriften § 6–46 fremgår det at realkompetansevurderingen skal danne grunnlag for inntak til videregående opplæring.

Formålet med voksnes rett til videregående opplæring er å gi dem et tilpasset tilbud slik at de får en ønsket sluttkompetanse. Bakgrunnen for realkompetansevurderingen er at voksne ikke skal trenge å ta fag på nytt som de allerede har tilstrekkelig kompetanse i. Kompetansen vurderes etter Læreplanverket for Kunnskapsløftet, jf. forskriften § 4–37. Voksnes rett til opplæring er knyttet til de delene av et opplæringsløp som de ikke har den nødvendige kompetanse i slik at de skal kunne få studiekompetanse eller yrkeskompetanse, og det er dette fylkeskommunen plikter å tilby.

Voksne skal ikke tilbys opplæring i fag som hun eller han har fått godkjent gjennom en realkompetansevurdering. Godkjent i en realkompetansevurdering er likeverdig med en sluttvurdering i faget.

Den voksne har ikke faglige forutsetninger for å bestå

Utgangspunktet er at den voksne skal få tilbud om en opplæring i tråd med ønsket sluttkompetanse, jf. forskriften § 6–45. I vurderingen skal det legges vekt på mulighetene den enkelte har til å oppnå yrkes- eller studiekompetanse. Fylkeskommunen har ansvaret for at den voksne får veiledning om dette i starten av opplæringen.

Spørsmålet er hvilke plikter fylkeskommunen har dersom det viser seg at den voksne likevel ikke klarer å fullføre opplæringen.

Retten til videregående opplæring er ikke ubegrenset

Den voksne har ikke en rett som varer helt til alle fag er fullført og bestått uavhengig av hvor lang tid dette tar. Det er grenser for hvor lang tid et opplæringsløp kan strekkes ut over, se også punkt 8.

Dersom den voksne ikke har forutsetninger for å bestå de aktuelle fagene, er det ikke fylkeskommunens plikt å gi den voksne opplæring helt til den voksne klarer dette. Dette gjelder også for elever som oppfyller pliktene sine etter avtalen om opplæring, men som ikke har faglige forutsetninger eller evner for å bestå

faget. Det er viktig at fylkeskommunen anvender skjønn i de vurderinger som må foretas i denne sammenheng.

For voksne som har gått opp til eksamen og ikke bestått i et fag, er fylkeskommunens plikt oppfylt i dette faget. Den voksne vil i slike tilfeller bli henvist til særskilt og ny eksamen etter forskriften §§ 4–26 og 4–27. Den voksne har ikke krav på ytterligere opplæring i fagene, kun eksamen. Det kan i disse tilfellene også kunne være aktuelt for den voksne å ta fag som privatist.

Atferd som kan gi fylkeskommunens mulighet til å endre opplæringsløpet

Dersom den voksne i vesentlig grad kan lastes for at opplæringsløpet ikke kan fullføres, vil fylkeskommunen unntaksvis kunne endre opplæringsløpet. Her vil blant annet avtalen om opplæring kunne trekkes inn i vurderingen.

Fylkeskommunen må kunne dokumentere at den voksne ikke oppfyller sine plikter og, som en følge av forhold som den voksne kan klandres for, ikke vil være i stand til å fullføre.

I disse tilfellene kan også bestemmelsen om bortvisning i opplæringsloven § 4A–9 brukes som hjemmelsgrunnlag for at vedkommende taper sin rett til videregående opplæring.

For at opplæringsloven § 4A–9 skal kunne anvendes som rettslig grunnlag, kreves det at

- vedkommende vedvarende har enten vist en oppførsel som i alvorlig grad går ut over orden og arbeidsro på skolen eller alvorlig forsømmer sine plikter
- fylkeskommunen vurderer om det er mulig å bruke andre hjelpe- eller refsingstiltak

Dette er altså en siste utvei og vil kun komme til anvendelse for de groveste tilfellene.

Fylkeskommunen kan ikke overlate avgjørelsen om tap av retten til videregående opplæring til organ på skolen. Den må fatte avgjørelsen selv, jf. opplæringsloven § 4A–9 annet ledd.

Dersom det ikke er forhold av denne typen på den voksnes side, må det antas at fylkeskommunen ikke kan si opp avtalen om opplæring. Fylkeskommunen må i disse tilfellene vurdere grundig om den har oppfylt sine plikter etter lov og forskrift. Her må også enkeltvedtaket om inntak vurderes.

10. Rett til gratis videregående opplæring

Opplæringen for voksne skal være gratis. Dette følger av opplæringsloven § 4A–3 fjerde ledd. Dette innebærer at fylkeskommunene ikke kan kreve skolepenger fra voksne som har rett til videregående opplæring, dette skal dekkes av fylkeskommunen. Dette gjelder også for voksne uten rett, så lenge tilbudet er i regi av fylkeskommunen.

Retten til gratis opplæring innebærer også at voksne har rett til gratis læremidler, jf. opplæringsloven § 4A-3 fjerde ledd. Fylkeskommunen skal på samme måte som for ungdom, holde den voksne med nødvendige trykte og digitale læremidler.

Selv om fylkeskommunen velger å benytte studieforbund, fjernundervisningsinstitusjoner eller andre som gir tilbud om videregående opplæring for å gi tilbud til voksne, jf. opplæringsloven § 4A-4 annet ledd, kan ikke fylkeskommunen ta betalt av den voksne. Den voksne har fortsatt rett til gratis videregående opplæring etter opplæringsloven § 4A-3 fjerde ledd.

Den voksne kan kun få standpunkt karakter i forbindelse med gratis opplæring som gis etter opplæringsloven eller av private skoler med rett til statstilskudd etter friskoleloven.

For opplæringsvirksomhet som faller utenfor opplæringslovens virkeområde, jf. opplæringsloven § 1-1, vil andre regler gjelde. Dersom fylkeskommunen anvender andre til å legge til rette for et tilbud i samsvar med opplæringsloven, jf. § 4A-4 annet ledd, kan også adgangen til å sette standpunkt karakter delegeres.

I tilfeller hvor for eksempel et studieforbund tar betalt av den voksne, er dette ikke et tilbud innenfor rammene i opplæringsloven § 1-1. Det er da ikke offentlig videregående opplæring og disse kan ikke sette standpunkt karakterer.

11. Fritak for fellesfag for å få yrkeskompetanse

Noen har fritak fra kravet om fellesfag for å få vitnemål etter forskriften § 1-13 annet ledd. Det er

- voksne som følger opplæring særskilt tilrettelagt for dem
- privatister i yrkesfaglige utdanningsprogram og som har minst fem år allsidig praksis, eventuelt inkludert opplæring i faget

Med «allsidig praksis» menes det også praksis som ikke er knyttet til faget. Erfaring fra andre deler av yrkeslivet vil også telle med. Dette er understreket i merknaden til forskriften § 1-13.

Denne bestemmelsen gjelder kun for opplæring etter opplæringsloven kapittel 4A. Voksne som får opplæring etter opplæringsloven kapittel 3 eller 4 har ikke denne muligheten for fritak. Dette innebærer at for voksne som mottar deler av opplæringen sin i bedrift, jf. opplæringsloven kapittel 4, kan ikke dette fritaket anvendes. Det er kun for privatister, eller når hele opplæringen mottas etter opplæringsloven kapittel 4A, at fritak for fellesfag kan gis. Fritak for fellesfag for voksne som mottar opplæring i bedrift, må eventuelt vurderes etter reglene i forskriften kapittel 4. Forskriften § 1-13 omfatter også privatister.

Fritaksregelen gjelder ikke for yrkesfag hvor det er knyttet en internasjonal eller nasjonal sertifisering til vitnemålet, og et fritak vil stå i strid med den aktuelle sertifiseringsordningen. Fritak kan i slike tilfeller ikke gis.

Denne fritaksregelen gjelder kun for yrkesfag og ikke for generell studiekompetanse, jf. forskriften § 1-13

12. Særlig om krav til norsk

For å kunne oppnå den ønskede sluttkompetanse er det trolig nødvendig å beherske grunnleggende norsk. Uten dette vil det være vanskelig, om ikke umulig, å følge opplæringen og avlegge skriftlige og muntlige eksamener, herunder fag- og svenneprøven. Det er ikke mulig å tilpasse eksamen i fag som har både skriftlige og muntlige kompetansemål slik at den voksne bare prøves i enkelte kompetansemål, Læreplanverket for Kunnskapsløftet skal følges. Her har fylkeskommunen en veiledningsplikt etter forvaltningsloven § 11 for om den voksne antas å ha tilstrekkelige norskferdigheter til å gjennomføre den ønskede opplæringen.

Problemer med norskferdigheter kan avhjelpes eksempelvis ved at nyankomne innvandrere har rett og plikt til å delta i introduksjonsprogram, jf. introduksjonsloven § 2. Introduksjonsprogrammet omfatter også grunnleggende norskopplæring. Andre vil ikke ha rett til annen norskopplæring enn den som inngår i det utdanningsprogrammet de følger.

13. Opplæring i og på samisk

Det er ikke lovfestet noen rett til opplæring på samisk for voksne i videregående opp-læring etter opplæringsloven kapittel 4A. Denne tolkningen er også i samsvar med bestemmelsene som gjelder for den ordinære videregående opplæringen etter opplæringsloven §§ 3-1 og 6-3.

Det fremgår av opplæringsloven § 6-3 at samer i den ordinære videregående opplæringen kun har rett til opplæring i samisk, det er ingen lovfestet rett til opplæring på samisk. En liknende rett bør oppstilles for voksne. Dette innebærer at voksne samer i den videregående opplæringen ikke har rett til opplæring på samisk. Opplæringsloven

§ 6-3 gjelder ikke direkte for voksne som får opplæring etter opplæringsloven kapittel 4A. Det legges likevel til grunn at voksne samer har rett til opplæring i samisk.

14. Lovlig opphold

Et vilkår for inntak til videregående opplæring for voksne er at man har lovlig opphold i landet, jf. opplæringsloven § 4A-3 åttende ledd. Voksne som oppholder seg lovlig i landet i påvente av å få avgjort søknad om oppholdstillatelse, har ikke rett til videregående opplæring for voksne.

I Ot.prp. nr. 44 (1999–2000) merknader til opplæringsloven § 4A-1 sies det om lovlig opphold at

utlendingar med busetjingsløyve, arbeids- og/eller opphaldsløyve som gir grunnlag for

busetjingsløyve eller kollektivt vern, skal ha dei same rettane som norske statsborgarar. Dette følgjer av § 3 i utlendingsloven.

Merknaden er knyttet til grunnskoleopplæring for voksne, men det må antas at det samme gjelder for vidaregående opplæring. I tilfeller hvor fylkeskommunen er i tvil, må personens bosetningstillatelse, arbeids- og/eller oppholdstillatelse vurderes konkret. Fylkeskommunene kan ikke nekte opplæring med begrunnelse i kortere oppholdstillatelse enn opplæringstiden.

Ansvar til fylkeskommunen vil bortfalle når arbeids- og/eller oppholdstillatelsen bort-faller.

For at voksne skal ha rett til vidaregående opplæring må den voksne altså ha bosetningstillatelse, arbeids- og/eller oppholdstillatelse.

15. Rådgivning

Voksne som mottar vidaregående opplæring har ikke rett til rådgivning, ifølge opplæringsloven § 4A.

De har imidlertid rett til veiledning fra fylkeskommunen etter forvaltningsloven § 11, siden fylkeskommunen og skolen er forvaltningsorgan etter forvaltningsloven § 2.

Denne veiledningsplikten vil blant annet kunne ha betydning for søknad om inntak, realkompetansevurderingen, vurdering og klagesaker. Informasjon om inntak er behandlet under punkt 7.

16. Klagerett

Voksne har klagerett til fylkesmannen, siden opplæringsloven § 4A–10 fastsetter at bestemmelsene i opplæringsloven § 15–2 kommer til anvendelse. Dette omfatter blant annet klager på

- enkeltvedtak om inntak
- enkeltvedtak om tap av retten til vidaregående opplæring etter opplæringsloven § 4A–9
- avslag på søknad om vidaregående opplæring særskilt organisert for voksne.

Kapittel 5 i forskriften, om klage på vurdering, gjelder også for særskilt organisert opplæring for voksne. Dette innebærer blant annet rett til å klage på

- realkompetansevurdering
- standpunktvurdering
- eksamenskarakterer.

Forskriften kapittel 5 fastsetter også

- hvem som har klagerett i § 5-2
- klagefrister i § 5-5
- formkrav i § 5-6
- rett til begrunnelse i § 5-7
- at fylkesmannen er klageinstans for enkeltvedtak som fattes etter §§ 4-25, 4-29 og 4-30

For de enkeltvedtakene som ikke omfattes av reglene om klageinstans i opplæringsloven § 15-2 eller forskriften kapittel 4 og 5 vil forvaltningslovens regler komme til anvendelse, jf. opplæringsloven § 15-1.

Det betyr at klageinstansen er en instans eller et organ innad i fylkeskommunen. Det vises i denne sammenheng blant annet til forvaltningsloven § 28 om klageinstans.

17. Videregående opplæring for voksne uten rett

Fylkeskommunen skal også gi tilbud til voksne uten rett etter opplæringsloven § 4A-3, ifølge opplæringsloven § 13-3. Fylkeskommuner som ikke kan vise til et tilbud for gruppen voksne uten rett oppfyller ikke forpliktelsen i opplæringsloven § 13-3 annet ledd.

Hvilke tilbud voksne uten rett skal gis er opp til fylkeskommunens vurdering. Det kan være hensiktsmessig å gjennomføre en realkompetansevurdering og gi den voksne et tilbud i samsvar med hva denne mangler for å få den ønskede sluttkompetansen.

Fylkeskommunen skal også planlegge det videregående opplæringstilbudet jf. opplæringsloven § 13-3 fjerde ledd. En del av dette ansvaret består også i å vurdere tilbudet til voksne uten rett. Vi understreker imidlertid at tilbudet som gis til voksne uten rett ikke må fortrenge ungdom eller voksne med rett.

Ved inntak til videregående opplæring for voksne skal voksne med rett rangeres foran voksne uten rett, jf. forskriften § 6-49. Der det er begrenset antall plasser skal voksne som har fullført, men ikke bestått videregående opplæring, prioriteres foran voksne som har studie- eller yrkeskompetanse.

Voksne uten rett som er tatt inn på videregående opplæring har samme rettigheter som voksne med rett når fylkeskommunen har gitt dem et tilbud, jf. opplæringsloven § 4A-3 annet ledd. Dette innebærer blant annet at opplæringen skal være gratis. For mer om dette se punkt 10.

Voksne uten rett som er tatt inn til videregående opplæring har rett til å fullføre opplæringsløpet. Denne retten gjelder innen fylkeskommunen. Dersom en voksen uten rett som har begynt på videregående opplæring flytter til en annen fylkeskommune, har vedkommende ingen ubetinget rett til å fullføre.

